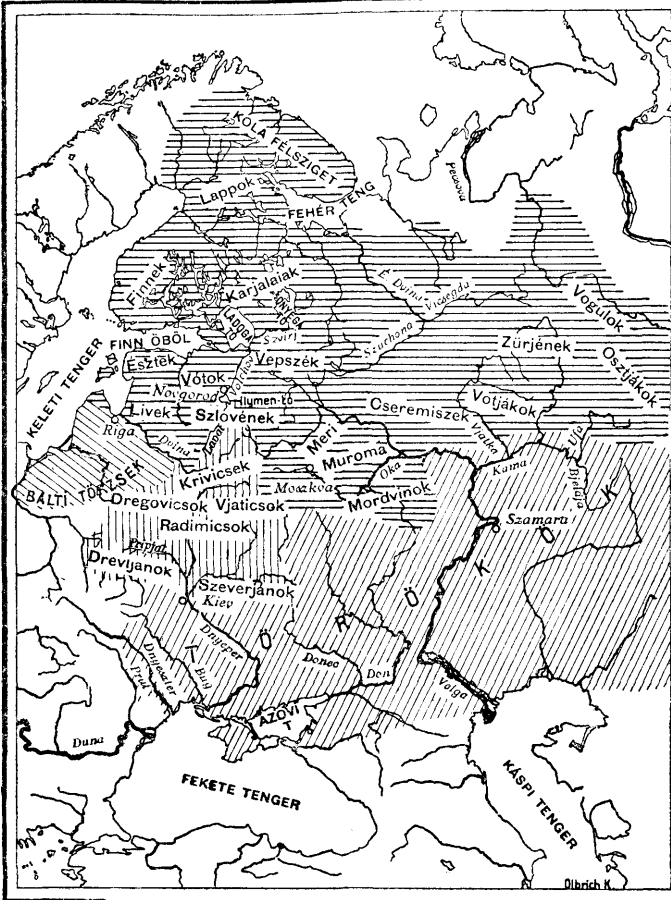

OROSZORSZÁG NÉPESSÉGI VISZONYAI A IX. SZÁZAD KÖRÜL

OROSZOK ÉS FINNUGOROK.

A tájékozatlan olvasó bizonyára furesálja, sőt tán nagyzolásnak is érzi a címben szereplő két népnév egy-sorba állítását. Mintha hallanám a szerénységre utasító csípős megjegyzést: «Hogyan kerülhet egymás mellé, sőt egymással szembe az orosz, a földkerekség egyik leghatalmasabb népe, és az a finnugorság, amelynek jórészt még névről is alig ismert dib-dáb tagjait csak a tudományos terminológia ábdálta össze!» Ha csak a mai statisztika adataira gondolunk, ha csak a mai néprajzi térkép színfoltjait nézzük, ha csak a mai erőviszonyokat mérlegeljük, kétségtelenül jogosnak látszik a hirtelen megütközés. Félreértések elkerülése végett sietünk tehát leszögezni, hogy az alábbiakban nem a jelenlegi orosz-finnugor viszony elenizésére, a két népcsoport összehasonlító jellemzésére teszünk kísérletet, hogy aztán vigasztaló végeredményül nyelvrokonainknak ilyen vagy olyan tekintetben való minőségi elsőbbségét állapítsuk meg. Egyetlen célunk a körülbelül ezeréves érintkezés történetének vázlatos ismeretése, a mai helyzet fokozatos kialakulásának földerítése.

A régészet, a filológia eszközeivel dolgozó történetkutatás és az írott kútfők egybehangzó megállapításaira támaszkodva a következőképpen képzelhetjük el az Orosz Tábla 12-13 évszázaddal ezelőtti néprajzi arculatát:

1. Európai Oroszországnak erdőborította északi felét, körülbelül a Riga-Moszkva-Szamara vonaltól északra eső területet kizárólag finnugor népek lakták. A nyugati

szárnyon, léhát a mai Észtország, a szentpétervári kormányzóság, Finnország, Karjala földjén, a Ladoga-és az Onyega-tó körül, sőt a Fehér-tenger partvidékén egészen Archangelszkig a finnség rendkívül életrevaló tagjai helyezkedtek el. Keletre, a Volga felső folyása, a Kljazma, a Moszkva és az Oka környékén a meri és a muroma nép élt; meg odébb a Volga középső folyása, valamint a Vetljuga és a Szura mentén a cseremiszek meg a mordvinok következtek s végül a Volga könyökétől az Urál-hegységig terjedő részt, főleg a Vjatka, Káma és a Bjelája tájékát a votjákok, zürjének, valamint a vogulok és az osztjákok népesítették be.

2. A zárt finnugor övezettől délre elterülő steppés rónaságon nyugtalan vérű török néphullámok hajszolták egymást: előbb az avarok, majd közmondásosan gyors eltűnésük után a kazárok, besenyők, kunok stb.

3. A Keleti-tenger partvidéke, Kelet-Poroszország, Litvánia és Lettország balti törzsek birtoka volt.

A Dnyeper és a Pripjat folyó mocsaras vidékén, az imént fölsorolt népek közé ékelődve bukkan föl az éppen szétválóban lévő szlávok keleti csoportja, a leendő ország szerény magva. Ezek a keleti szlávok vérrokonságon alapuló laza törzsszervezetben éltek s jövevényszavaik tanúsága szerint már elsajátították a gótoktól a kezdetleges földművelés, a török népektől pedig az állattenyésztés valamelyes elemeit, lényegileg félnomád zsákmányoló életmódot folytattak, műveltség tekintetében tehát nyilvánvalóan nem múlták fölül sem balti, sem török, sem finnugor szomszédaikat. Talán szaporaságuk és földjük terméketlensége miatt vagy méginkább a közeli délkeleten lejátszódó népmozgalmak hullámaitól meglódítva a VII. század körül északra az Ilüajärvi (Ilymen-tó) irányában kezdtek terjeszkedni. Telepes rajaik egyre mélyebbre nyomultak be a finn népek (vótok és észtek) közé, úgyhogy

a IX. században helyenként már a Finn-öböl pariját is megközelíthették, s így érintkezésbe juthatnak az északi tájak kereskedelmét ekkoriban lebonyolító skandináv varjágokkal.

Az oroszok világszemléletében, életformájában, módorában, jellemében sorsdöntő fordulatot idézett elő ez az érintkezés. Svédország vállalkozó szellemű, kemény tengerész-kereskedői, a *rots-man-ok*, *roths-harlar-ok* az üzleti kapcsolatok rendszeressé sűrűsödése után közéjük is elegyedtek, földjükre telepedtek, majd katonai uralmuk alá gyűrték s a maguk formájára kíméletlen hódító néppé nevelték őket. Ez a minden bizonnyal vékony skandináv réteg utóbb teljesen beleolvadt a megszervezett szláv tömegekbe. Emléküket megőrizte azonban az oroszország első fejedelmeinek, vezéreinek világosan skandináv eredetre valló neve, pl. *Burik* < *Hrörekr*, *Oleg* < *Helgi*, *Igor* < *Ingvart*, *AskolcK*. *Höskuldr* stb.), különösen pedig a leigázott szlávbagra átöröklődött *roihs* > *Buszj'*, *Busse*, *orosz* stb. népnév, amelynek *Buotsi*, *ruotsalainen* változata a finnben etimológiai hagyományként máiglan is „Svédország, svéd” jelentésben használatos.

A varjág kezdeményezésre megszervezkedett, utóbb egyes városok köré tömörült és főként kereskedő oroszország tüstént megkezdte hol bekós, hol fegyveres terjeszkedését. Eleinte csak kisebb fegyveres csapatokat, druzsinákat küldött szét a szélrózsa minden irányába, majd a gazdag folyóhálózat mentén – Oroszországban ősidők óta a folyók voltak a legfontosabb, szinte kizárólagos közlekedési vonalak – egész törzsek szivárogtak be a csábítóbbnál csábítóbb szomszédos területekre. Észak felé a krivicsek törzse járt elül, hatalmába kerítve a Lovat és az Olhava (Volchov) folyó fontos vonalát; keletre a középorosz törzsek, a radimicsok, vjaticsok és a szeverjánok szállták meg a Felső-Volga, Kljazma és az Oka medencéjét, a Dnyeper és

a Don-vidék elfoglalására pedig a drevljánok, poljánok stb. vállalkoztak.

Az orosz hullámok északra és keletre irányuló terjeszkedésüknek mindjárt a legelején az őslakó finnugorokba ütköztek, s megkezdődött a harc a földért, a természeti kincsekért, a kereskedelmi utakért, a hataloméért. Csak rá kell néznünk a mai térképre, s előttünk áll a több mint ezer éve folyó élet-halál küzdelem eredménye: a hódító lendület útjába akadt finnugor törzsek egyike-másika teljesen megsemmisült, mások kimenekültek az északi sarkkor jégzuzmós tundráira, ahol a természet törvényei szerint elsatnyul az élet, megdermed az akarat; némelyek kitarítottak ugyan az ősi földön, de a szünni nem akaró fürgeteg megtépázta, szolgává nyomorította őket; egy páran kitortek a vad veszélyek gyűrűjéből, s bár súlyos áldozatok árán, sikerült fönmaradniuk, sikerült megőrizniük népi egyéniségükéi.

Mielőtt sorra vennők ezeket az egymástól látszólag teljesen különböző, de lényegileg egyező finnugor sors-típusokat, helyénvaló lesz rámutatnunk a térhódítás természetéről az orosz közvéleményben elterjesztett nézet szemfényvesztő csalafintaságára.

Az orosz-finnugor érintkezést ilyenforma idillikus folyamatnak igyekeznek föltüntetni: a vadban-halban bővelkedő, de rendkívül gyéren lakott finnugor területekre békés-orosz telepesek szivárogtak be; a jámbor őslakók nem idegenkedtek tőlük, sőt szívesen látták őket, mert a jövevények műveltséget vittek hozzájuk, a nélkül, hogy bármilyen ellenszolgáltatást kívántak volna érte; idővel össze is házasodtak, egygyéforrtak, rájuk virradt az «egy akol és egy pásztor» napja, s azóta vállvetve dolgoznak a boldogulásért, a közös jövőendőért, a magasabb emberi művelődésért.

Itt-ott bizonyára békés együttélései indulhatott meg a folyamat, a folytatást azonban minden kendőzés nélküli szókimondással gyilkos párviadalnak, ember- és vagyonirtó rémtettek végeláthatatlan sorozatának tüntetik föl a történeti följegyzések és a szájhagyományok. Hangsúlyoznunk kell, hogy nyelvrokaink semmiesetre sem voltak az orosz telepesekhez képest gyámoltalan félvadak, sőt éppen az orosz források tanúsága szerint egészséges, saját szervezetben élő, egyenlő rangú népek, amelyek történetük folyamán mindig kínos gonddal védekeztek az egyéniségüket veszélyeztető idegen művelődés ellen. Közmondásos zárkózottságuk ellenére alkalmilag szövetségre is léptek a közójük ékelődött szláv törzsekkel, így pl. a krivicsek a csudokkal, vagyis az észtekkel és a vepszékkel karöltve verték vissza az erőszakoskodó varjágokat, közakarattal hívták utóbb vissza őket, sőt közösen alapították Novgorodot, az első orosz hatalmi központot is. Mikor elmúlt a külső veszély, szétváltak útjaik: nyelvrokaink természetes önvédelmi ösztönből makacson elkülönültek, a megizmosodott oroszország pedig minden erejével szállásadó finnugor szövetségesei ellen fordult.

Az is nyilvánvaló, hogy az oroszország nem tisztán szaporodással, hanem tömérdek idegen népelem bekebelezésével duzzadt föl 130 milliós kolosszussá. Éppen az uralkodó orosz törzsről, a nagyoroszról tudjuk, hogy kialakulását az Oka-Volga-vidéki finnugor őslakosság fölszívódásának köszönheti. Erre mutatnak embertani vonásai, társadalmi szervezete, régi szokásai, hiedelmei, szájhagyományai, népköltészetének, sőt nyelvének némely jellegzetességei, nem is szólva arról a sok ezerre rúgó folyó-, hegy-, helység- slb. névről, amely a nagyoroszország földjének hajdani finnugor voltát hirdeti.

Bizonyára sohasem fogjuk pontosan megállapítani tudni, mekkora vérveszteségeket okozott a finnugorság-

nak az orosz előretörés: milyen finnugor népek, néprészek semmisültek meg, oroszosodnak el a történeti följegyzéseket megelőző korszakban. A teljesen kihaltak közül a *mer já-rni* vagy ménről és a *muromávól* van aránylag legtöbb értesülésünk. A legrégebb orosz kútfőkben mindkettőről többször esik szó, sőt a merjät a VI. századi Jordanes és a félévezreddel később élő Brémai Ádám is említi. Mindkét nép a cseremiszek és a mordvinok nyugati tőszomszédságában, pontosabban az Oka-Volga közén lakott, olyanformán, hogy északnyugaton, a Rosztovi*-tó meg a Klescsino környékén a merjäk, délkeleten, az Oka és Kljazma között pedig a muromák helyezkedtek el. Életükről, történetükről a források jóformán csak annyit jegyeztek föl, hogy külön nyelven beszéltek, önálló szervezetben éltek, idővel adót fizettek az oroszoknak; a merjäk résztvettek 862-ben a varjágok kiűzésében, 882-ben Olegnek a Dnyeper-vidék ellen vívott harcában s 907-ben az első konstantinápolyi hadjáratban is. Elhelyezkedésük, fönnmaradt földrajzi tulajdonnév-anyaguk, régészeti emlékeik és nevük tanúsága szerint mind a merjäk, mind a muromák kétségtelenül finnugorok voltak s családunk volgai csoportjába tartoztak. Föltűnően korai és szinte nyomtalan eltűnésüket földrajzi helyzetük magyarázza meg: rajtuk keresztül vezetett az út a Volgához. Ezért már Eurik idejében fölépült muroma területen *Murom*, a merjäk földjén *Bősz-tov* vára, a Klescsino-tótól keletre pedig *Szuzdalj*, a gyors iramban előretörő oroszoknak ez a három nevezetes hídfője. 907-ben Rosztovban és Pereiaszlavban már Oleg fönnhatósága alá tartozó orosz fejedelmek székelték s innen hömpölyögtek tovább hamarosan a hódító orosz hullámok, elsöpörve mindent, ami útjukba akadt.

* A jaroslavi kormányzóság területén; nem tévesztendő össze a Don torkolata közelében épült hasonló nevű várossal.

A szó betűszerinti értelmében eddig még nem semmisült ugyan meg, de földönfutó nyomorékká töppedt a vogul és az osztják. Legközelebbi nyelvrokonaink elenyésző maradéka ma Északnyugat-Szibériában, az Ob alsó folyása környékén él. A magyarok délre költözésekor, sőt jónéhány évszázadon át még ezután is az Urál-hegység európai oldalán vadászgattak-halászgattak, de földjüknek nemes prémekben és természeti kincsekben való gazdagsága miatt 1096 után egyre sűrűbbé, egyre elviselhetetlenebbé váltak a földjükre, Jugriába irányuló kalandor portyák és rablóhadjáratok. Eleinte váltakozó szerencsével folyt a harc, sőt a XV. század közepén Aszyka vogul fejedelem véres ellentámadásokkal igyekezett visszaszorítani a mohó oroszokat. Az elkeseredett ellenállás csak késleltette, de nem tudta feltartóztatni a végzetet. Moszkva egymás után küldte a büntető expedíciókat (1465, 1467, 1481, 1483, 1499) s ezek a század végén úgyahogy meg is törték a jugorok erejét. A véletlennek érdekes játéka, hogy III. Iván cár a győzelmes harcok után felvett «jugor nagyfejedelem» címet éppen a mi Mátyás királyunkhoz 1488. július 29-én írt levelében használta először. A vogulok, osztjások ekkorra már jórészt átmenekültek az Urál mögé, hogy Ázsia lakatlan zugában gyógyítsák sebeiket. Ámde a Szibéria-hódító Jermák kozákjai itt is rajtuk ütöttek, s a vogulok-osztjások végleg elbuktak. Lassú félreszorulásuknak, elsorvadásuknak, fokozatos felörlődésüknek képe megrendítően bontakozik ki előttünk a Visera-vidéki vogulok 1689. évi felségfolyamodványának egyszerű szavaiból. Kétségbeesetten panaszkodnak, hogy a folyton sarkukban járó oroszok minden valamirevaló vadászterületről és halásztanyáról kitérjék őket, éhínséggel küzdenek s mégis ugyanakkora jaszákat követelnek tőlük, mint a régi jó időkben, amikor még sokkal nagyobb birtokaik voltak, sokkal nagyobb számban és paradicsomi jólétben

éltek. Az erőszakoskodó orosz jövevények ellen hatósági védelmet ígérnek nekik, de az orosz közmondás szerint «a cár messze lakik, az Isten magasán trónol»: az események tovább fejlődtek a természet törvényei szerint. Legközelebbi nyelvrokonaink éinyutten, magasabb becsvágy nélkül viselik az orosz igát. Maradék életerejüket fölemészti a mostoha természettel és a lelketlenül nyúzó orosz köz-igazgatással meg kereskedőkkel vívott élet-halál harc, úgyszintén az átmenet nélküli hirtelenséggel rájuk tukmált fölszínes orosz civilizáció egy és más átka, különösen a votka.

Némileg másformán, egy árnyalattal tán kedvezőbbén szövődött a Volga középső folyása vidékén, a hajdani Óshaza helyén vagy közelében maradt finnugor népek: a zürjének, a voljákok, cseremiszek és mordvinok sorsa. A zürjének a IX-X. században a Vjatka és a Káma vidékéről északnyugatra, a Vycsegda környékére vándoroltak föl, hogy kivonják magukat a Volga könyökénél ezidőtájt alapított bolgár-török birodalom nyomasztó hatása alól, de csöbörből vödörbe jutottak. Csakhamar föltűntek az orosz veszedelem szálláscsinálói, a fegyveres druzsinák, az «adószedő» rablók, majd nyomukban a kereskedők, az orosz köz-igazgatás önkény urai és végül a földre éhező telepes-csapatok. Az óriási területen szétszórtan élő zürjének egy darabig szívósan védekeztek, mikor azonban reménytelennek látták az ellenállást, egy részük az Urál-bércei közé vagy a jurák tundrára bujdosott el. A XIV. század 70-es, 80-as éveiben úgy látszott, hogy váratlanul jobbra fordul a sorsuk: Permi Szt. István apostoli buzgalma keresztény hitre térítette és népi önállóságuk biztosításával a magasabb művelődés útjára vezette őket. A sokatígérő, egészséges kezdeményezés azonban Szt. István egyéni érdemének, a zürjén-orosz érintkezések villanatszerű epizódjának bizonyult. Annyi eredménye mindenesetre lett, hogy

a következő hosszú évszázadok alatt is ébrentartotta a zürjén nép önbizalmát, nem is szólva azokról a tudományos szolgálatokról, amelyeket az e korból fennmaradt meg-
 lehetőségen terjedelmes *abur-jegyves* zürjén nyelvemlékek – a magyar mögött ezek a legrégebb finnugor szövegemlé-
 kek – összehasonlító nyelvészetünknek tettek. István püspök halála után nyugatról, délről ismét megindult az oroszok áradata s a zürjén fejedelmek kezéből lassanként kicsúszott minden hatalom. A Vycsegda-környéki északi-zürjén területen, az ú. n. Régi Permben is, meg a tőle egyre jobban elszigetelt Káma-vidéki permjakok földjén, Nagy Permben is az oroszok rendezkedtek be. Igen súlyos csapást mért rájuk a Sztroganov-család, amely a XVI. században az Urál vidékén mérhetetlen nagyságú hűbér-birtokokat kapott, illetőleg szerzett s a zürjén lakosság nagy részét robotos rabszolgasorba süllyesztette. Kisebb békétlenségeket nem számítva, a zürjének századokon át húzták az orosz igát, a nélkül azonban, hogy múltjukat elfelejtették, nemzeti öntudatukat elveszítették s anyanyelvüket tömegesebben elhagyták volna.

A Volga könyöke táján visszamaradt három testvérnép, a cseremisiz és a mordvin hosszú ideig két kő között őrlődött: kelet felől a bolgár-török (kb. 700-1236), majd a kazánl-tatár (1236-1552) szorongatta, nyugat felől pedig a visszaduzzasztott orosz ár zúzta-marta. Moszkva hadai pihenés nélkül rohamozták s hol itt, hol ott törtek be a török érdekkörhöz tartozó, a török hatalom elővédjéül szolgáló volgai finnugor területre. Hosszú ideig hullámzott a harc, s a kútfők nem hallgatják el, hogy pl. a kitűnően nyilazó cseremiszek, meg a vad harcos hírében álló mordvinok sok keserűséget okoztak az oroszoknak, sőt több ízben súlyos vereséget is mértek rájuk. Szemléltető például hadd említsük meg az 1377. év eseményeit. A mordvinok ez alkalommal a tatárokkal szövetkezve megsemmisítet-

tek egy teljes orosz hadsereget és elpusztították Nizsnj-Novgorodot. Hamarosan ütött azonban a bosszúállás órája: friss moszkvai csapatok végig fosztogatták a mordvin földet, fölkoncolták a lakosság apraját-nagyját, az előkelőbbeket pedig magukkal hurcolták és a Volga jegén vérebekkel szétszaggattatták. A tatár kánság beivizályai következtében egyre több votják, cseremisiz és mordvin került orosz uralom alá, majd 1552-ben Rettenetes Iván elfoglalta Kazánt, megnyitotta a keleti út zsilipjeit s a Volga-könyök népei egycsapásra Moszkva szabad zsákmányává váltak.

Az orosz uralom korszaka mozgalmasabb, viszontagságosabb volt, mint ahogy az erőviszonyok mérlegelése alapján várhatnók. A finnugor földek elkobzása, a lakosság gazdasági kiszipolyozása és az erőszakos térítések folytonos izgalomban tartották a népet, úgyhogy napirenden voltak a torzsalkodások, véres huzavonák. A központi orosz hatalom válságosabb óráiban a Volga vidékén menten kiobbantak a lázadások, amelyekben a mordvinok[^] cseremiszek és votjakok mellett a tatárok és a baskírok is részt vettek. Többször jelentős győzelmeket arattak, komoly eredményeket értek el, de a pillanatnyi sikerért súlyosan meglakoltak: «ütöttük-vágtuk őket, mint a disznókat, s holt tetemeik két versztnyire fetrengenek» - jelenti a mordvin területre kiküldött egyik büntető különítmény parancsnoka a cárnak. A megtorlásoktól való jogos félelem és az orosz közigazgatás embertelen garázdálkodása egész népvándorlást idézett elő. Tömegesen hagyták el házaikat, jószágaikat, földjeiket, szegénylegények lettek és seregekbe verődve, rabolva csatangoltak egyik helyről a másikra, s vagy délen, a szaratovi kormányzás vad steppéin telepedtek le, vagy a Volgától messze keletre kerestek menedéket. A XVIII. századi orosz oklevelekben közhelyként kísért az «elhagyott mordvin földek»,

a, «kiürült cseremiszfalvak», a «fölperszelt votják tanyák» kifejezés, s nyomban következik az ügy kurta elintézése: «orosz földművesek telepítették rájuk» vagy «X kolostornak adományoztatott». Ezek a szomorú események végzetesebbek voltak minden tatárjárásnál és tömegmészárlásnál. Az aránylag nagyszámú és a műveltségnek nem éppen alacsony fokán álló, kitűnő képességű, kemény volgai finnugorok teljesen szétforgácsolódtak, idegen népek közé szóródtak, ezzel pedig elveszítették népi összeforrásuknak, föltámadásuknak szinte minden jogos reményét.

Tartozunk az igazságnak azzal a tárgyilagos megállapítással, hogy az orosz földön élő nyelvrokonaink 1920 óta bizonyos fokú önkormányzatot élveznek. Ha hinni merünk az újabb híradásoknak és statisztikai kimutatásoknak, fölszabadultak a szunnyadó népi erők s helyenként megindult a fiatalosan lázas munka, hogy évszázadok kényszerű mulasztásait iparkodják jóvátenni. Nem tudjuk hitelesen ellenőrizni, mit végeztek eddig a népi föltámadás apostolai, de arról meg lehetünk győződve, ha a körülmények kedveznének nekik, ha szabadon kibontakozhatnék az évezredek elnyomás alatt is megőrződött finnugor egyéniség, a népek világa új színnel, pihent erővel gazdagodnék.

Vázlatos történeti áttekintésünkben utolsónak hagytuk a finnugor-orosz küzdelmek legbonyolultabb, de egyúttal legtanulságosabb részét, a finnségi szakaszt. Félreértések elkerülése végett célszerű lesz megemlítenünk, hogy a *finnség* névvel finnországi rokonainkat, vagyis a szuomi-finneket, a karjalaiakat, a vepszéket, a vótokat, az észteket és a líveket szoktuk összefoglalóan jelölni, akiket szoros érzelmi, művelődési, nyelvi szálak fűznek össze.

A finnségi ősnép a volgai rokonoktól Moszkva vidékén elszakadva északnyugati irányba vándorolt. Együttélésé-

nek utolsó állomása a Finn-öböltől délre elterülő ú. n. finnségi őshaza volt. Mezőgazdasággal meg kereskedelemmel foglalkozott s műveltség, életrevalóság, katonai szervezettség tekintetében a Baltikum bármelyik népével föl vehette a versenyt. A Kr. u. első századokban legyezőszerűen szétszóródtak: egyes részeik nyugatra, délre terjeszkedve a Finn-öböl és a Keleti-tenger partvidékére tömörültek (az észtek, lívek ősei), mások a Finn-öblön át szigetről-szigetre hajózva Finnország termékeny délnyugati partvidékét szállták meg (ezek lettek a szuomi-finn nép magva), a kelet felé költözködő csoportok pedig Inkerit népesítették be (vótok), illetőleg a Ladoga, Onyega és a Bjeloezero környékét vették birtokukba (karjalaiak, vepszék). A szétvált, de egymással ezentúl is élénk kapcsolatot fenntartó, egymással folyvást keveredő finnségi törzsek az addig voltaképpen lakatlan óriási térségek betelepítésével, valamint a távoli Magna Bulgáriába, sőt onnét tovább keletre vezető északi kereskedelmi útvonalrendszer kiépítésével igen rövid idő alatt virágzó jólétre és nagy politikai jelentőségre tettek szert. Uralmuk alá tartozott a Finn-öböl teljes környéke, Finnország földje, a Ladoga és az Onyega tájéka, sőt a Fehér-tengernek a Dvina torkolatáig terjedő partszakaszát, a legendás hírű Beormát, Bjarmalandot is gyarmatosították. E nagyszabású berendezkedés legbiztatóbb pillanatában azonban végzetes csapás érte a finnséget: szinte egyszerre tűnt föl a látóhatáron két hatalmas ellenség. Nyugat felől a svéd vikingek, délről az oroszok törtek rá a finnség birtokaira s ezzel nemcsak a kibontakozó rend megszilárdulását hiúsították meg, hanem végeláthatatlan véres vetélkedéseik alatt jóvátehetetlenül legázolták a finn kéz és ész minden vetését. Rokonaink körülbelül két évszázadon át szívósan állták a kétoldali rohamot, sőt a vikingek harcmódorát elsajátítva keményen vissza-vissza is vágtak. Ám semmi

hősiesség nem használhatott az egyenlőtlen erők e küzdelmében: a gyéren lakott távolabbi finnségi tartományok egymásután letöredeztek, a szüntelen harcokban megfogyatkozott törzsek fokozatosan elszigetelődtek egymástól, úgyhogy végül is a finnség nyugati része a svéd, keleti része az orosz nagy hatalmi törekvések prédája lett. Betetőzte aztán a romlást a politikailag ketté-, majd még több felé szaggatott finnségi részek lelki szálainak, művelődési egységének széttépése: a nyugatiakat a svédek római katolikus hitre térítették s ezzel a nyugati műveltség tagjaivá avatták, a keletieket pedig Jaroszláv novgorodi fejedelem a görögkeleti egyház táborába terelte s az orosz műveltséghez láncolta.

Vázlatunk keretei nem engedik meg, hogy lépésről lépésre nyomon követhessük a svéd és az orosz óriás között észak uralmáért rendszeren finnségi földön, mindenkor finnségi részvétellel lefolyt sokszázados harc hullámlását s így elemezzük, szemléltessük az oroszoknak a finnségi sors alakulására gyakorolt hatását. Be kell érünk az érintkezések általános természetének, döntő jelentőségű eredményeinek és tanulságainak számba ételével.

A finnség keleti része a Novgorod körüli orosz megszervezkedés és északi irányba való előretörés után hamarosan elveszítette függetlenségét: a Ladoga, Onyega és a Bjeloe-ozero környékén élő vepszék, valamint a Karjala földjét és a Fehér-tenger óriási kiterjedésű partvidékét benépesítő karjalaiak kénytelenek voltak gyarmati területeikről lemondani, a kereskedelmi utakat átengedni s megfogyatkozva az aunuszi és az archangelszki kormányzóság nehezen megközelíthető mocsaras erdőségeinek rejtekébe visszahúzódni. Ezáltal legalább legföltettebb kincseiket: nyelvüket, népiségüket és a közös kalevalai múlt páratlan szépségű költészeti emlékeit sikerült megmenteni. Az Orosz- és Svédország között 1323-ban létrejött pähki-

násaari (németül, oroszul Schlüsselburg) béke hivatalosan is szentesítette a keleti finnségnek orosz főnnhatóság alá kerülését, s Karjala orosz határőrvidékké vált. Nagy Péter korában Karjala lett a minden áron nyugatra, a Keleti-tengerre vágyódó és e végből a svéd hatalom megdöntésére készülő szervezkedés színtere, műhelye. Nagy Péter helytartói részint elűzték, részint' a halásztanyák helyére épített *ágyú-* és hajógyárakba terelték a megbízhatatlan finnségi lakosságot, s ilyenformán jórészt finn kéz ácsolta össze azt a hajóhadat, amely nemsokára a Finn-öböl ura lett, öntötte azokat az ágyúkat, amelyek a földjüket védelmező finn seregeket megtizedelték. A karjalaiak és a vepszék maradéka fogcsikorgató finn szívósággal állta az ütések s csak olyankor szokott lángra lobbanni a keserősége, az oroszoktól való elszakadás, a finn testvérekkel való egyesülés vágya, amikor elnyomói ideges kapkodását látta. Ez történt 1917-ben és ennek a tanúi vagyunk napjainkban.

A Finn-öböltől délre lakó finnségi népek, tehát a vótok és az észtek történetén szintén vörös fonálként vonul végig az orosz veszedelem. Földjük tengerparti fekvése és gazdaságpolitikai meg hadászati kulcshelyzete miatt Észak-Európa minden hatalmassága szemet vetett rájuk. Aránylagosan emberséges volta ellenére is nehéz volt a hosszabb-rövidebb ideig tartó svéd, dán és lengyel uralom, a népnek el kellett tűrnie a német lovagrend és a balti bárók rabszolgatartó rendszerét, de a legtöbb szenvedést és megpróbáltatást a keletről fenekedő ellenség okozta. A svéd birodalom összeomlása után 1721-ben Inkeri (Ingermanland) és Észtország is Oroszország ölébe hullott. A kíméletlen elnyomás keserves két évszázada következett ezután és igazán csoda, hogy szerencsétlen sorsú rokonaink nem roskadtak össze a teher alatt, sőt a céltudatos eloroszosítás összeforrasztotta és megacélozta a lelkeket. Tettre kész

elszántsággal várta az észti nép a szabadulás pillanatát és 1918-ban lerázva a gyűlölt igát, egyszeriben bebizonyította, hogy nemcsak a szenvedések elviselésére, hanem önálló nemzeti életre, alkotó munkára és az emberi művelődés egyetemes értékeinek gyarapítására is van ereje, történelmi hivatottsága.

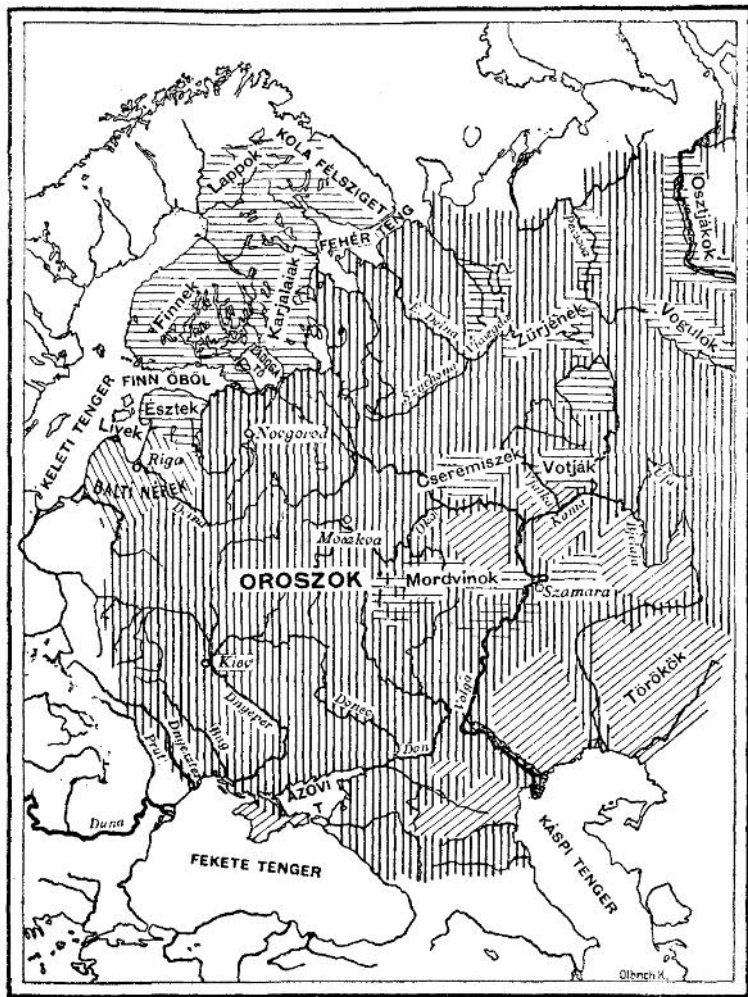
Suomi-finn testvéreink a keleti részek elszakítása után 1249-1809-ig, tehát majdnem hat évszázadon át a svéd birodalom alattvalói voltak. Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy ez a hosszú idő a biztonság, a háborítatlan nyugalom, a zavartalan fejlődés korszaka volt: az orosz-ság ideig-óráig másfelé iparkodott ugyan hatalmi éhségét csillapítani, de sohasem mondott le a Finn-öböl melléki területek megszerzésének őseredeti tervéről. A IX-XIII. században a Dnyeper-vonalon délfelé próbált szerencsét - ez alkalommal a bizánci szellem kitörülhetetlen hatását szívta magába -, majd a Volga irányában tört messze előre, belekapcsolódva ezáltal a keleti világ sajtáságos vérkeringésébe. Kiev dicsősége azonban csalóka lidérc-fénynek, Moszkva ázsiai hatalma pedig számkivetésnek bizonyult: amint lankadt az ellenállás, konok következetességgel újra meg újra a nyugati kapu föltárására tett tehát kísérletet. A XVIII. század elején sikerült Nagy Péter szervező, nevelő lángelméjének a kudarcok sorozatát lezárnia, amikor is a világhatalmi szerepben kimerült, belső válságoktól legyöngített Svédország 1721-ben kénytelen volt átengedni Észtországot, Lív- és Ingermanlandot, úgyszintén Finnország délkeleti részét Käkisalmi tartományával és Viipurival együtt. Megnyílt ezzel végre a Nyugat-Európához vezető út és fölépült a Néva torkolatánál a véstjósloán hivalkodó új főváros, hirdelve az évszázados orosz vágyak beteljesülését, az orosz településtörténet egy újabb korszakának beköszöntését. A Szentpétervár alapítása alkalmából veretett emlékpénz föl-

irata leplezetlenül elárulta, hogy Oroszország nem elég-szik meg a város közvetlen környékének birtokbavételével, hanem Finnország meghódítására is eltökélt o magát. Az ezentúl egymást érő pusztító háborúk során Moszkva hordái ellepték Finnországot, fölégetve városokat, falvakat, magukkal hurcolva a dolgozó férfinépet, fölkoncolva az asszonyokat, gyermekeket, úgyhogy Finnország lakossága 100,000 főre olvadt le.

Természetes, *hog*y finnségi politikájában Svédországot éppúgy a saját stratégiai, gazdasági, hatalmi érdekei irányították, mint Oroszországot. A két ország hódító módszerében, uralmi eszközeiben és eredményeiben azonban alapvető különbséget látunk. A svédek nem minden alap nélkül hivatkoztak arra, hogy Finnországot a nyugati műveltségnek s nem utolsó sorban magának Finnországnak hathatós védelme céljából tartják uralmuk alatt, s Suomi lakói nekik köszönhetik a kereszténységet, gazdasági, társadalmi és állami életük korszerű, kibontakozását, általában fölemelkedésüket az európai polgárisodás nap-sütötte magaslataira. Ezzel szemben az oroszok jóhiszeműen sohasem állíthatták, hogy a finneket önvédelemből kell leigázniok, vagy műveltségterjesztő hevületből kell meggyötörniök. Egy kiváló orosz történetíró, Kljucsevszkij talpraesett meghatározása szerint «Oroszország története az orosz nép településének története». Az erőviszonyok teljes eltolódása következtében 1809-ben Finnország orosz uralom alá került, s már-már úgy látszott, újabb győzelmet arat Kljucsevszkij burkoltan mély értelmű történetbölcséleti szállóigéje. A finn fronton azonban csődöt mondott a nemzeti hivatássá magasztosított orosz telepítéspolitika: hiábavalónak bizonyult az 1809-től 1917-ig tartó orosz uralom gazdasági kizsákmányolása, a szellemi fojtogatás, a kémrendszer, a Szibériába száműzés, a topor-zékoló oroszosítás minden rémtette. A finn nép a történelem

OROSZORSZÁG MAI NÉPESÉGI VISZONYAI

véres megpróbáltatása idején is hű maradt magasabbrendű nemzeti meg emberi eszményeihez és a legelső' kedvező alkalommal, 1917-ben kivívta szabadságát. A szenvedések tüzeiben megtisztultan dolgozik, ha lehet, és harcol, ha kell, hogy megvédje testét-lelkét, hogy becsületbeli kötelességét teljesítve magához ölelhesse elszakított testvéreit és a szabad népek társadalmában biztosítsa magának azt a helyet, amelyre szellemi teljesítményei és jellembeli erényei címén kétségbevonhatatlan joga van.

Zsirai Miklós,

A kérdés teljes irodalmát 1. a szerző *Finnugor rokonságunk* (Budapest, 1937.) című műve egyes fejezeteinek végén. Ezúttal e jak *Weske*-nek és *Porjodinnak* a finnugor-orosz kölcsönhatásokat tárgyaló műveire, *Szmirnovnak* a Volga-vidéki finnugor népekről írt néptudományi, történeti monográfiáira, *Czekanowski*-nik embertani kutatásaira, valamint *Vasmemernek* *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas* címen összefoglalt tanulmányorozatára utalunk.